

Bajorų ekspedicija – iš širdies

Dalijamės dar vienu pasakojimu apie Bajorų archeologinę ekspediciją. Jaukiame Lietuvos istorikų studentų asociacijos vakare, vykusiame 2012 m. lapkričio 6 d. Vilniaus universiteto bibliotekoje, Vykintas Vaitkevičius kalbėjo ir apie kitokių tyrimų patirtį ir dėkojo savo bendražygiams.

Klausimo, kodėl Bajorai, šiandien nesvarstau. Atradimai, jų mokslinė vertė ir istorinė svarba yra kita tema. Keliu klausimą, kokia tai ekspedicija, žvelgiant iš labai arti, iš pačios jos širdies.

Lauko tyrimai – tai ta ypatinga tyrimų forma, kuri yra kelias, arba tiltas, pasiekti vietoms ir žmonėms, kurių niekada giliai nepažins tyrėjas, atliekantis vien kamerinius tyrimus. Lauko tyrimai, dažnai neįsisąmoninta būtinybė, kartu yra būseną, kurion patekęs tyrėjas ima gyventi kitu ritmu, kitaip vertina savo laiką ir skaičiuoja jėgas, kitaip matuoja atliktus darbus, nes kartu patiria nenusakomai didelį malonumą savo siela, protu ir rankomis atradamas gimto krašto ir šalies istoriją, kasdien tai, kas nežinoma, versdamas žinoma, plėsdamas savo žinias, o svarbiausia – patirtį, kurios tą pačią akimirką nebeįmanoma skirstyti į gyvenimo ir mokslinių tyrimų dalis, nes ji nedaloma. Bajorų ekspedicija kyla iš nesuskačiuojamų dienų ir savaitių, praleistų keliaujant, tiriant priešistorinę ir šiuolaikinę kultūrą.

Kertinis ekspedicijos akmuo – mokslo tiesa ir gyvenimo patirtimi pagrįstos vertybės. Tai yra Bajorų ekspedicijos siekiai svarbesni už naudą, norą išgarsėti, skubėjimą, archeologinių radinių skirstymą pagal reikšmę ir vertę, kiekybinį jų vertinimą. Veikimas

kartu, tarpusavio bendravimas, savitarpio pagalba ir, žinoma, ekspedicijos sėkmė yra svarbiau už asmeninius tyrėjų siekius.

Per devynerius praėjusius metus Bajorų ekspedicija eidama šiuo keliu stiprėjo, išaugo į laisvąjį universitetą, kuris pievoje prie Briauniaus ežero kasmet suburia akademinį jaunimą – studentus archeologus ir jų talkininkus, ugdo baltų kultūros tyrinėtojų gebėjimus ir įgūdžius, veda, drįstu viešai ištarti, naujos lietuvių archeologijos link.

Tirti, ne kasinėti

Kasmet Bajorų ekspedicija iškelia, išryškina vis tuos pačius tyrėjų bruožus: atidumą, kruopštumą, visapusiškumą ir verčia mane pripažinti, kad yra vienas ekspedicijos nario portretas, kurį galima objektyviai aprašyti arba nupasakoti (sąmoningai tariu *narys*, nes ekspedicijos dalyviai glaudūs, artimi, *sunerti*).

Atidumu vadinu dėmesio, minties ir žvilgsnio telkimą viena kryptimi, taip pat dėmesį, kuris skiriamas detalėms, nesvarbu – milimetrų dydžio radiniams, nukritusiai šiukšlelei, maisto prieskoniui ar kasmet kuriamam ekspedicijos suvenyru. Atrasti adatą šieno kupetoje arba atrasti jos gabalėlį žemėje neišjudinant iš vietos – Bajorų tyrėjo siekiamas, džiugus ir kartu jau įprastas, savaime suprantamas dalykas. Su atidumu, kiekviena detale glaudžiai susijusi tyrėjo atsakomybė, ji Bajoruose vienodai dalijama tarp etiško elgesio, sąžiningo darbo ir metodinių reikalavimų.

Kruopštumu vadinu tyrimą tikrąja žodžio prasme (dera priminti, kad pirminė veiksmožodžio *tirti* reikšmė yra trupinti tarp pirštų žemę, norint nustatyti jos kokybę). Tai reiškia, jog dauguma, beveik visi Bajorų ekspedicijos darbai yra atliekami tyrėjui *prisiliečiant* prie tiriamo dalyko: kastuvu padalyta ir iškelta velėna suplėšoma rankomis ir išplaunama ant plovyklės sieto, mentele nubrauktos tiriamo ploto žemės paprastai

Raktai.

Ekspedicijos plovyklės. A. Baltėno nuotrauka. 2013 m.

patikrinamos saujoje ir visuomet – ištiriamos plovėjų arba sijotojų pirštais. Tas pats pasakytina apie rankio-tojus – saulėje išdžiovintos plovyklės stalčiuje likusios žemės tikrintojus, radinių: kaulų, keramikos, akmens, metalo, stiklo dirbinių, džiovintojus, rūšiuotojus, skai-čiuotojus.

Kalbant apie kruopštumą, nepralenkiamos mergi-nos. Drįstu tarti, kad Bajorų ekspedicijos pusiausvyrą kartkartėmis susvyruoja ir ekspedicija tampa labiau moteriška negu vyriška. Tačiau tai jokių būdu nėra trūkumas, veikiau privalumas ir žavesys.

Žvelgiant plačiau, Bajorų ekspedicijos kruopštumas yra neatsiejamas nuo vidinės ramybės, kuri jį kuria ir palaiko. Iš kur kyla ta nepaprasta būseną, pilnatvės jausmas, kaip tyrėjas *nusiramina*? Kas rytą, kas vakarą takelis veda per spalvingas ir kvapnias pievas, pro vėjo nugairintą Sidabrakalnį. Žingsniuojantį, kartais ir basomis, ekspedicijos narį žemė pati kelia, saulė šildo, vėjas gairina. Dirbantį prie plovyklės ramina padange

slenkantis debesys arba vandens čiurlenimas; dirban-čiam giliai, pelkėje, tai iš bendro darbo, buvimo kartu ir tarpusavio supratimo kylanti pajauta.

Vidinės ramybės apibūdinimas tyrėjų lūpomis gali skambėti vis kitaip, tačiau visuomet byloja, kad *ramus* pirmiausia ne tas, kuris lėto būdo arba tylus (šian-dien tai vyraujantis *ramaus* žmogaus apibūdinimas), o tas, kurį Didysis lietuvių kalbos žodynas apibūdina kaip netrikdomą, mielą, gerą, malonų, jaukų, džiugų, linksmą, smagų ir švelnų žmogų!

Būtina pabrėžti, kad kruopštumo tema Bajorų ekspedicijos dienomis nuolat apmąstoma – tiriamos žemės tikrinimas du, tris ir net keturis kartus (tyrėjas perkasoje, plovėjas arba sijotojas, rankio-tojas, ieško-tojas su metalo ieškikliu) taip pat gali būti pavadintas reiklumu. Pirmiausia reiklumu sau, savo darbui šian-dien, vakar, prieš metus ar dvejus. Pastangos, siekis dirbti kokybiškai ir ekspediciją lydinti sėkmė teikia didžiausią pasitenkinimą, kelia pasididžiavimo jausmą,

Svajonių ekspedicija (iš kairės, sėdi): Šarūnė Balandytė, Indrė Lapeikaitė, Giedrė Liekytė, Arnita Petrulytė, (stovi) Mantas Lapeika, Monika Žemantauskaitė, Sandra Bogdanova, V. Vaitkevičius, Evelina Simanavičiūtė, Aistė Čepulytė, Laura Liutkutė, Gediminas Petrauskas, Vykintas Vaitkevičius (jaun.), Vikenė Vaitkevičiūtė. *V. Vaitkevičiaus nuotrauka*. 2009 m.

kurį galima palyginti tik su mėgstamiausiais saldumynais, ledais ar šokoladu. Paminėtina, kad saldumo jausmas ir potraukis saldumynams yra pats ryškiausias vaizdinys lietuvių kultūroje neišmatuojamai meilei, prieraišumui ir atsidavimui nusakyti.

Iš kur kyla Bajorų ekspedicijos tyrėjų atidumas ir kruopštumas, kaip atsiranda dar vienas svarbus jų bruožas – universalumas, kitaip tariant, gebėjimas vienodai gerai atlikti visas užduotis? Patirtis rodo, kad tyrėjų atidumas ir kruopštumas gali būti įgimtas arba išugdytas. Tam, kas įgimta, Bajorai yra puiki vieta skleistis ir augti. Kas kita, kalbant apie ugdymą – tyrėjo žinių ir įgūdžių perdavimas, mokymas ir mokymasis Bajoruose yra kuo glaudžiausiai susijęs su kalbėjimu – kalbėjimusi tarpusavyje.

Kalbėjimas, pasakojimai ir paaiškinimai, yra geriausia, paveikiausia ir įtaigiausia Bajorų tyrėjų ugdymo priemonė. Kalbėjimas, besikeičiant temoms ir dalykams, išlieka svarbiausia žinių, gebėjimų ir įgūdžių perdavimo, Bajorų tyrėjų tarpusavio supratimo ir sutarimo sąlyga. Ekspedicijos planai, atliktų darbų aptarimas, rezultatų analizė, pokalbiai perkasose ir

prie ploviklių, Gudelių sode per pietus ir Jagėlonių mokykloje prie vakarienės stalo, taip pat nuoširdus šnekučiavimas akis į akį, kalbėjimas apie baltų mitologiją, krašto praeitį ir šalies istoriją yra neatsiejama ekspedicijos gyvenimo dalis. Žinoma, kalbėjimas Bajorų ekspedicijoje taip pat reiškia akademinis diskursus ir ekskursus, kurie, būdami savaime suprantamas dalykas, paprastai kyla netikėtai ir tai jiems suteikia papildomo žavesio.

Beje, savaimingumas yra dar vienas Bajorų ekspedicijos bruožas, kuris nevaržomas ir nuolat reiškiasi gaminant maistą, rengiant naktines ekskursijas ar per fotosesijas.

Degti, ne rusenti

Bajorų ekspedicijos narių akyse regiu dalelę banguojančios mūsų pievos, mėlynos padangės, žvaigždėto dangaus. Degantys noru atrasti ir sužinoti, Bajorų tyrėjai niekada, nė akimirką neabejojo ekspedicijos sėkme. Jiems nėra kliūčių ir neįveikiamų užduočių. Kartais sprendimas trunka metus, kartais laukiama

kelerius. Pasiaukojamas darbas, meilė tyrimų vietai ir pagarba jos istorijai reiškia, kad Bajorų ekspedicija, kaip daugelis kitų iniciatyvų, kylančių iš širdies, yra idėjinė.

Esu įsitikinęs, kad idėjos yra svarbiausia, visa apimanti Bajorų ekspedicijos vertybė. Vieną akimirką jos gali atrodyti kaip siekis surinkti kuo daugiau duomenų apie senovės lietuvių laidojimą vandenyje XIV a. pabaigoje–XV a., kitą akimirką jos virsta pastangomis keisti lietuvių archeologiją, suteikiant jai daugiau dvasios ir atsakomybės. *Keisti ir keistis* – Bajorų ekspedicija yra

dinamiška, mokslinių tiesų, tiriamos vietos ir pačių ekspedicijos narių kaitą suvokianti kaip būtinybę, siekį ir didele dalimi – prasmę.

Daugelis čia ištartų žodžių yra nugludinti, šimtą kartų skambėję Bajoruose, tačiau Vilniuje viešai pasakyti pirmą kartą. Apie Bajorus pasakiau daug, to vis tiek per maža! Kaip kad maža tarti padėkos žodžius bičiuliams bendražygiams. Kartu patiriamo atradimo ir bendravimo malonumo, besišypsančios laimės akimirkomis esate man nepaprastai brangūs, brangesni už visus žemės turtus.

Discovering Lithuania

Archaeologist Dr Vykintas VAITKEVIČIUS talks about the excavations of Bajorai grave complex, on the shores of Briauniaus Lake (Elektrėnai d.), which have been taking place there for the past nine years (2006–2014). The goal – to answer the question of how Lithuanians buried the dead in the 14th c., when burial mounds were no longer built.

During the first expedition over 1000 finds were discovered in the Bajorai grave complex, but the greatest discoveries were when the marshy shores of the lake, often underwater, were studied. Finds from here allow us to make the assumption that in the period of the Grand Duchy of Lithuania the cremated dead were not only buried on dry land, but also in the water. Such a hypothesis was first formed by archaeologist Vytautas Urbanavičius in 1984. In 2009, Gintautas Vėlius discovered in Kernavė traces of cremated funerals in the old riverbed of the Kernavėlė stream.

In continuing excavations at the Bajorai grave complex, finds from even more archaic times were discovered – a necklace of 20 blue beads, early pottery, bones untouched by fire. Their dating requires funds.

The conclusion of the excavations of Bajorai burial ground – it is necessary to continue studying the shores of marshes, lakes, rivers, because only here we can discover finds of the yet-unknown wooden Lithuania, i.e. organic materials – wood, leather, bone.

The Bajorai expeditions, taking place for the last nine years, every year bring together academic youth – student archaeologists and their helpers, develops the capacity and skills of researchers of Baltic culture.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Kas rytą tuo pačiu keliu į tyrimų vietą. Ž. Montvydo nuotrauka. 2013 m.